

BAKELIT ÉS SCIENCE FICTION

Vilmos Eszter beszélgetése Havasréti József Űrérzékeny lelkek című regényéről

Vilmos Eszter: Mivel ajánlanátok Havasréti József Űrérzékeny lelkek című regényét? Mi az, ami titeket a legjobban megfogott vagy amivel más olvasókat meg tudna ragadni a könyv?

Szolláth Dávid: Azzal ajánlanám, hogy ezt a regényt jó olvasni. Egy nagyon közismert, ezerszer olvasott történettípust: összeesküvés-elméletes krimi-sztorit alkalmaz, ami önmagában is eteti magát. Erre az alapsémára épül a mű, de egészen váratlan történetvezetési kanyarok, távoli világokban játszódó epizódok, gazdag műveltségi anyag, irodalmi és kulturális utalás-sziporkák teszik izgalmasabbá. Aki szeret krimit olvasni, az előbbiért, aki nem szeret, az meg az utóbbiakért élvezheti a regényt.

András Csaba: Én azzal ajánlanám, hogy ilyen magyar regényt nemigen szoktunk olvasni. Olyan paradigmába tartozik, amely a magyar irodalomra alapvetően nem jellemző. Sem a pszichedelikus jelleg, sem a konspiratív logikára épülő krimi-szűzsé. Ecótól vagy Pynchontól ismerjük ezt a regénytípust, az Űrérzékeny lelkek pedig érdekes kísérlet a magyar változat megteremtésére. Ezenkívül számos erénye van, például az, ahogy felvonultatja az intertextualitás különféle válfajait. A popkulturális utalásrendszer különösen izgalmas, érdemes úgy olvasni a regényt, hogy hallgatjuk közben azt a sokféle zenét, amit emlegetnek benne. Érdekes szöveg, vannak vele problémáim, de azért nagyon jó olvasmány.

Kisantal Tamás: Én is az olvasmányosságát emelném ki. A mai magyar irodalomban nagyon ritka az olyan könyv, amely ennyire olvastatja magát. Érdekes olvasói tapasztalat, hogy körülbelül a feléig úgy érzi az ember, elveszik benne. Jönnek a szálak, külön-külön nagyon érdekesek, de nem állnak össze. A felétől pedig egyszer csak összeáll az egész. Kicsit olyan, mint egy koktél vagy – ha már egy pincészetnél vagyunk – egy cuvée. Az *X-aktáktól* a neoavantgárdon és David Bowie-n át Pynchonig sok minden van benne, de nem zagyva, az összes részletnek megvan a maga szerepe. Nem feltétlenül kell minden utalást ismerni ahhoz, hogy jó legyen olvasni, ez pedig külön erénye a regénynek.

V. E.: *A hallgatóság kedvéért ismertetem röviden a könyvet. A központi motívum, ami összeköti ezt a rengeteg szálát, amelyeket nagyjából elkezdtek bemutatni és felfejteni, egy fekete hús nevű anyag, ami egy gombából vagy gombaszzerű anyagból kinyert kábítószer. A történet nagyjából az egész huszadik századon átível, és vannak magyarországi, szovjetunióbeli és amerikai szálai, de többnyire Magyarországon játszódik. Van például egy a hetvenes évekbeli Pécsen játszódó rész. A város neve nem hangzik el, de kiderül, hogy Pécsről van szó, hiszen olvashatjuk, ahogy a gyerekek az állatkertből felnéznek a TV-toronyra. A narrátor először bemutatja a szereplőket különböző történeteken keresztül, és nagyjából a regény felénél vagy kétharmadánál mindenkiről kiderül, hogy miként kapcsolódik ehhez a bizonyos fekete hús nevű anyaghoz. Van a tudós, aki rátalált a fekete húsrá, van, akihez véletlen jutott el – bár az, hogy vannak-e véletlenek ebben a science-fictionbe hajló regényben, külön kérdés. Az izgalmas és sokfelé ágazó történetiszálak mellett sok idézet, előszöveg, dokumentum van a regényben. Zenei betétek, irodalmi utalások, részletek főként Huxley*

A Kritikai szalon beszélgetésére 2014. augusztus 9-én került sor a Vylyan teraszon, az Ördögkatlan fesztivál programjának részeként.

könyveiből és még rengeteg más irodalmi műből, melyeket az utolsó oldalon fel is tüntet a szerző. Előkerülnek Hajas Tibor-szövegek, és a magyar neoavantgárd is burjánzani kezd a szövegben. Van egy szereplő, aki Hajasból írta a szakdolgozatát, ő ezért bukkan fel. Ez az irodalmi-zenei-filmes dokumentumhalmaz szinte ráborul az olvasóra. Hogy éreztétek ti ezt olvasás közben? Elbírja-e ez a viszonylag egyszerű sémákra épülő regény ezt a nagy műveltséget igénylő és néhol tanítani is próbáló utaláskomplexumot? A sok szál közül az avantgárdtól kezdve az orosz irodalmon, a zsidóságon, a kabbalán és a Biblián át a kábítószerekig (tehát biológiai, kémiai, orvosi témákig) – és még csak néhányat említettem – van-e olyan, ami nélkül esetleg szerintetek még működne a regény, vagy így komplex?

Sz. D.: Az egyszerű sémák teherbírók, ez a legfőbb erényük. Sok mindent felsoroltál, de még háromszor ilyen hosszan is lehetne sorolni csak a neveket és az utalásokat. A kultúra nagyon különböző területeiről, a könyvtár nagyon különböző polcainál előkerült nevek találkoznak egy furcsa boncasztalon a rakétakutató Ciolkovszkijtől kezdve Sinkó Ervinen át William S. Burroughs-ig. Ezt a szerzteágazó, kaotikus gazdagságot csak nagyon egyszerű váz bírja el. Ha a szerkezet is bonyolult lenne, szerintem szétesne a mű. A kérdésedben burkoltan ott van, amit kritikusok is megfogalmaztak: hogy ez egy túl okos, ne adj' isten, okoskodó, túl intellektuális, pedáns mű. Volt kritikus, aki számon kérte, hogy Havasréti József egyetemi docens miért ír regényt, miért nem marad a kaptafánál. Belezsúfolja mindazt a tudást, amit az utóbbi negyven évben összeolvasott a könyvtárban, és egyetlen cédulától sem tud megszabadulni. Ez a műfaj sajátossága. Umberto Eco egyetemi professzorként írta meg nagyon vicces, szórakoztató, humoros formájú művekben mindazt, ami azokban az évtizedekben a bolognai egyetem könyvtárában meg más-hol a nyakába szakadt – a skolasztikától kezdve a francia strukturalizmusig. Olyannak ajánlanám tehát az *Úrérzékeny lelkeket*, akinek például Eco művei beváltak. Van olyan kritikus vélemény, hogy nem nőtt föl a mű szerzője Umberto Ecohoz, és nem ér a lába nyomába Szerb Antal *Pendragon legendájának*, ami hasonlóan nagyon intellektuális, sok könyvtározással és olvasmányélménnyel feldúsított ironikus krimi, misztikával és legendáriummal. Hát, előfordul az emberrel, hogy szonettet ír, de nem lesz belőle egyből Petrarca. Azért szerintem akinek ez a típusú intellektuális, nyomozós olvasmány tetszik, az ezt a könyvet is szeretni fogja.

A. Cs.: Szerintem sem esik túlzásokba a regény. Amikor elkezdtem utánajárni azoknak a szövegeknek, amelyekre a regény hivatkozik, elbizonytalanodtam, hogy egyáltalán szükséges-e a megidézett szövegek ismerete, hozzátesz-e valamit a regény olvasásához. Vajon, ha elolvasom a *Meztelen ebédet*, akkor többet értek majd ebből a regényből? Ám ahogy a fekete húsról szóló történet kibontakozik, és ahogy megérti belőle az olvasó, hogy itt egy alternatív művészettörténetről van szó, egy fekete hús által katalizált művészeti irányzatról (bár bizonyos részek alapján akár magát a művészetet is a fekete húsról lehet visszavezetni), máris funkciót nyer a számos utalás. Hiszen fel akar vázolni egy rendszert, amiben különböző szerzők összeköttetésbe lépnek egymással, és bemutatja, hogy ennek a varázsgombának a tapasztalatából indul ki egy egész művészeti paradigma, egy egész létértelmezési mód..

Másrészt jól vannak beágyazva az utalások. Ezeket Havasréti izgalmasan szötte a történetbe: többször előkerülnek, például ahol egy dalszövegre hivatkozik a szerző, majd egy következő résznél zárójelben megjelenik ennek egy sora. A választások is jók; érdekesekek a szövegek, és azokhoz illő vagy azt érdekessé tevő zenékről van szó, úgyhogy nem túlzónak vagy „okoskodónak” éreztem a regényt, hanem tájékozottnak.

K. T.: Kicsit személyes leszek. Körülbelül két hete, amikor olvastam a könyvet, számos olyan dologra találtam utalást, amelyet teljesen véletlenül épp akkoriban láttam vagy olvastam. (De az is lehet, hogy minden mindennel összefügg – ahogy az *Úrérzékeny lelkekből* tudjuk.)

V. E.: „A kozmoszcápok összeérnek” – *hogy egy refrénszerűen visszatérő, Andrej Belijtől kölcsönzött mondatot idézzek a regényből.*

K. T.: A regény egyik fontos jelenetében megnéznék egy filmet, Ken Russell *Változó állapotok* (Altered States) című művét, amelyet pont pár héttel korábban láttam. Azon kezdtem el gondolkodni, vajon úgy is működne-e a szöveg adott jelenete, ha nem ismernék a filmet. És azt gondolom, hogy igen, abszolút érthető lenne. Ahogy Csabi is mondta, nagyon jól beágyazódnak ezek a részek. Továbbfűzve a személyes olvasatot: egész nyáron sci-fiket olvasok, és a könyv hatására elkezdtem fiatalkori nagy élményeimet újraolvasni, Stanisław Lemet és Frank Herberttől *A Dűnét*. A rengeteg utalás közül valamit dekódolunk, valamit nem, és van, ami halványan rémlik, mert láttuk vagy olvastuk valaha, de már alig emlékszünk rá. A példa kedvéért említenék egy másik jelenetet, amikor az elbeszélő-főhős Rendes Feri meglátogat egy másik szereplőt, egy öregembert, és beszélgetni kezdenek. Egy üvegházban ülnek, és az elbeszélő folyamatosan izzad, mert iszonyú nagy a páratartalom, és akkor én, a művelt olvasó a homlokomra csaptam, hogy nahát, ez Raymond Chandler *Hosszú álom* című regényének kezdő jelenete. Na jó, de ha nem tudom, akkor mi van? Akkor is működik a dolog, akkor is hatásos. Egy nyomozás zajlik éppen, és a Chandler-utalás jól rímel ennek a hangulatára, meg persze mindenféle kapcsolatokat kereshetünk a művek között, de a felismerése nem létfontosságú a történet értéke szempontjából. Épp ez a jó a regényben, és biztos, hogy mindhárman (meg akik olvasták, meg persze a szerző) tudtok mondani rengeteg olyan utalást, amit nem fedeztem fel, és ez nem is zavart, miközben mindig élveztem, ha valamit észrevettem.

Sz. D.: Nekem is volt egy-két olvasmány, amit felfrissítettem, volt film, amit megnéztem, mert korábban nem láttam. Ez a „kultkönyvek” hatására jellemző. Belevisz a játékba, hogy menjél utána. Olyan, mint amit az *Utazás és holdvilág* vagy az *Ulysses* olvasmány-turistái csinálnak.

Sz. D.: Igen, egyébként néhány hivatkozása izgalmas, de nagyon avítottas. Van egy olyan generációs élményanyag, ami e nélkül a könyv nélkül talán már nem olvasható újra, vagy csak nehezen. Mondjuk a *Változó állapotok*, a bődületesen avult trükktechnikájával, a nagyon egyszerű sztorijával, aligha nézhető mondjuk a rendszerváltás után született vagy szocializálódott emberek számára. Néha én sem tudom eldönteni, hogy sírjak-e vagy nevessek ezeken, de az *Úrérzékeny lelkeket* olvasva megtalálják a helyüket, és élvezhetővé válnak. Hátha ez a könyv újra fogyaszthatóvá, érdekessé tudna tenni ezt-azt a maga referenciái közül.

K. T.: Megvédeném a filmet, de ez most nem ide tartozik, mindenesetre én szeretem.

A. Cs.: Margócsy István kritikájában, amelyre Dávid utalt, szerintem nem is az az érdekes, hogy az elején éles határt húz a magas- és a tömegkultúra közé, hanem, hogy véresen komolyan veszi a regényt, nem tekinti ironikusnak. Tehát amit példának hoz, az az egyik első főhősünk, Suler, aki zsidó származású, kabbalával kapcsolatos szövegeket olvas, aztán egy szibériai sámántól tanulja meg a fekete hús felhasználási módját, miközben az apja tanár, és tudományos szövegeket olvas erről, hogy aztán elmenjen Moszkvába mindenféle paratudományokat művelni. Margócsy ebben nem érez iróniát, csak megütöközik azon, hogy írhat le valaki ilyesmit. Én nagyon fontos kérdésnek tartom ezt. Ti mennyire tekintettétek ironikusnak? Én a hasonló elemeket, például hogy „a kozmoszcápok összeérnek”, mindenképpen ironikusnak tekintettem, és erre rásegített a cím is, vagy a könyv borítója.

V. E.: Jó, hogy említet az iróniát, én is abszolút ironikusnak éreztem a könyv nagy részét, főleg a refrénként, újra és újra, teljesen más kontextusban felcsendülő mondatokat. Például van egy szövegrész: „Nesze, nyeld le. Keserű lesz tőle a gyomrod, de a szád olyan édes, mint a méz. Elvettem az angyal kezéből a könyvecskét, és lenyeltem. A szám édes lett tőle, mint a méz. De amikor lenyeltem, a gyomrom keserű lett.” – mikor kiderül, hogy ez a drog fogyasztáshoz kötődő jelenetek kontex-

tusában ismétlődően elhangzó szövegrész a Bibliából vett idézet, teljesen ironikussá válik a mondat, és rajta keresztül minden, ami körülötte történik.

K. T.: Egyrészt ironikus, igen. Emellett elgondolkodunk, hogyan fér össze a varrógép és az esernyő a boncasztalon, hogyan lehet például az *X-akták*at meg Hajas Tibort így egymás mellé rakni. De közben, mikor olvasom, mégsem nevetek rajta, inkább beszíptom. Nekem az tetszett nagyon, hogy bizonyos kontextusban tényleg jól funkcionál együtt az *X-akták*, Hajas Tibor, David Bowie, a *Változó állapotok*, *A Dűne*, Pynchon, Hamann jelemlélete, a Talmud és János jelenései...

Sz. D.: Igen, Szent Antal megkísértése és János jelenései egy-egy „nagy trip”-ként vannak értelmezve a regényben. Visszatérnék én is az iróniához. Ha zárójelbe tesszük a gazdag utalásmezőt, a sok szálú történetvezetést és összefoglaljuk egy-két mondatban, hogy miről szól a regény, akkor az nagyon banális lesz. Arról szól, hogy érkezett az úrból egy rejtélyes szerves anyag (egy gomba), amitől gellert kapott a modern emberi civilizáció, és hirtelen nagyon izgalmas fejlődésvonalak indultak el a modern művészetben, tudományban. Ez a gomba ugyanakkor borzasztó veszélyes anyag is, például van, hogy emberek állattá változnak tőle, és kitépik egymás belét, miközben közösjenek – de az utóbbi kettő nehezen elkülöníthető. Mármost ez egy blóddli, egy „zs” kategóriás forgatókönyv. A regény hihetetlenül nagy leleménye, hogy ezt a blóddlit kis lépésekben, nagyon finoman elhelyezett kapcsolatok hálójával elfogadhatóvá teszi. Bemutatja, hogyan terjed el ez a gomba az egész világon a második világháború után. Szibériából indul a történet, és ahogy Csaba is említette, valóban nagyon ironikus ez a kulturális túldeterminálás, „zsúfolás”, hogy Szibériában él egy fazon, aki egyrészt zsidó származású, a nagyapja még Odesszában volt rabbi, anyai ágon meg egy szibériai mandzsu törzstől származik, és onnan meg sámán-képességeket örököl. Előkerülnek a Szibériáról, a Talmudról vagy a sámánizmusról forgalomban lévő képzeink. Eszünkbe juthat a „Tunguszkai esemény” legendáriuma (merthogy egy meteor ütötte kráter-tó környékén élnek a gombák), a pánspermia-elmélet, Tarkovszkij *Sztalkere*, vagy az, hogy a totalitárius rendszerek hadi tudománya milyen parajelenségekkel, meg milyen ezoterikus erőkkal kísérletezett. Ezek olyan szenzációk, amelyekkel teli vannak az újságos standok. Hihetetlenül sok mindent épít rá az egyszerű szerkezetre, végletesen különböző kulturális forrásokból táplálkozik, és ezekkel ügyesen játszik. Az olvasó pedig belemegy a játékba.

K. T.: Most nem vitatkoznék, inkább hoznék egy analógiát. Egy másik könyv sztorijára gondolok, amelyben a világot egy alternatív postahálózat mozgatja, amely a háttérben, titokban dolgozik, és kiviszi a leveleket (vagy nem viszi ki). Ismerjük, Pynchontól *A 49-es tétel kiáltásáról* van szó. Ehhez képest az *Úrérzékeny lelkek* sztorija hihetetlenül komoly. Tehát nem feltétlenül ezen múlik – és sok más hasonló huszadik századi, főként világirodalmi alkotást tudnék mondani, ami legalább ennyire banális. Talán Nabokov *Gyér világ* című regénye megy ebben a legmesszebbre a maga abszurd összeesküvés-elmélet paródiájával. Az *Úrérzékeny lelkek* nagyon hasonlóan adagolja a kis infókat, mint ezek, és végül megeteti az emberrel az egészet, mint fekete húst.

V. E.: Szeretném, ha a rengeteg szál közül még kitérnénk a szakralitással kapcsolatos mozzanatokra, ezekből ti is többet emlegettetek: Szent Antal, a Biblia és – még erőteljesebben – a Kabbala. Mennyire nevezhető blaszfémnek? Lehet-e esetleg zavaró? Mennyire szerves része a regénynek? A droggal, a gombával összemossa érezhető-e ez ironikusnak? Alapvetően mi a szerepe? Például zsidó vonalon nemcsak a vallás, de a zsidó származás is rengetegszer előkerül. Sulernél, Gutmann-nál, Nyírórnél és szinte mindenkinél felmerül: Rendesék családjában is sokszor filozofálnak róla, például mikor Rendes kifejti, mennyire szimpatikus volt neki mindig a zsidóság. Fontos probléma ez az említett neoavangárd szerzőknél is, mondjuk Hajasnál.

Sz. D.: A szerző egyik kedvenc témája – munkásságának más területein is – az exkluzivitás, valamint a tömegkultúra és az exkluzivitás kapcsolata. Szerintem a zsidóság kér-

dését ebben a regényben innen érdemes megközelíteni. A zsidóságnak van egy olyan társadalmi képe is, mintha az egy nagyon exkluzív történelmi vagy történelem feletti klub lenne; amelybe a világ legkülönbözőbb helyeire tartozó emberek tartoznak bele, akik biztosan valamivel többet tudnak annál, mint amit elárulnak. A talmudi jelemérettel is azt sejteti a könyv, hogy van a látható világ mögött valami igazibb, rejtettebb tudás a nyelvben, a Talmud szövegébe kódolva. De a zsidóság is csak az egyik exkluzív kör ebben a regényben, amelynek az exkluzivitás alapmotívuma, hiszen fő kérdés, hogy kinek lesz köze a gombához, ki milyen tehetséget kap a gombától. Ők a kevés kiválasztott ember a világon. Az egyikük például egy Kádár-kori vendéglátós zenész, aki ugyan csak közvetett, futó érintkezésbe került a gombával, ám ez is elég volt ahhoz, hogy komponáljon néhány olyan jazz-számot, amitől világhírű lett, az összes plázában ez a tapétazene, a fia vígan él a jogdíjából. Van néhány zseni, aki részese lesz valami beavatotásnak, titkos tudásnak. A „zsidóság” mint a kiválasztottak, beavatottak titkos hálózatának toposza ebbe a motívikába illeszkedik.

K. T.: A regény nagyon jól megtalálja az egészen különböző műfaji regiszterek közös gyökereit. Ilyen a Kabbala összemossa a sci-fivel. Következtesen olyan sci-fiket emleget, amelyek körülbelül mind ugyanarról szólnak, tehát mondjuk Sztrugackijtól a *Piknik az árokparton* című műve, amiből nem véletlenül lett Tarkovszkij metafizikai filmölmémenye, a *Sztalker*. Ilyen Lem *Solarisa* is, amit – szintén Tarkovszkij felől – ugyanígy értelmezhetünk, hogy mondjuk a Clarke-Kubrick féle 2001: *Űrodüsszeiát* vagy Alejandro Jodorowsky el nem készült *Dúne*-adaptációját ne is említsük. Vagy ha jazz-zenészek vallomásait olvasunk, ugyanezt látjuk: találkozunk a transzcendenssel vagy megpróbálunk találkozni az ismeretlennel; kapcsolatot próbálunk teremteni valamivel, amiről nem is tudjuk, hogy micsoda; erről szól például a teljes Stanislaw Lem-életmű, amit nem szokás manapság szeretni. Szerintem sem volt annyira jó író, de hihetetlenül érdekes kérdéseket feszeget. Vagy az emlegetett Ken Russell-film is ugyanezt a problémakört feszegeti: a tudomány segítségével próbálják meg elérni az emberen túlit, több-kevesebb sikerrel. A könyv ezeknek a közös gyökerét kívánja meg feltárni. Én kifejezetten nem szeretem az *X-aktákat*, de az is arról szól, hogy az igazság ott van előttünk (vagy odaát van), és nem találjuk, de valamilyen transzcendens „izé”, ami folyamatosan belenyúl az életünkbe. Tehát a regény észreveszi, illetve észreveteti ezeket az analógiákat – vagyis a kozmoszcseppek összeérnek. A könyv révén még ott is analógiákat látunk, ahol egyébként (valószínűleg) nincsenek.

V. E.: *Mi a helyzet az összeesküvés-elméletekkel és a science-fictionnel?*

A. Cs.: Az *Űrérzékeny lelkek* nagyjából ugyanarra a logikára épül, mint a legtöbb ilyen regény: felvázol valami nagy, háttérben működő titkot, amelyről csak kevesek, bizonyos kiválasztottak tudnak. A szöveg ezt általában fokozatosan leleplezi, vagy leleplezteti velünk, hiszen mi magunk is nyomozunk. Ebből a szempontból szerintem nem különösebb érdekes.

K. T.: Hogy ne csak dicsérjem, kicsit kritizáljam is a regényt: az ilyen összeesküvés-elméleten alapuló szövegeket, filmeket két kategóriába sorolnám. Van az egyik, amikor magyarázatot kapunk mindenre, és ezt azért nem szeretjük; ilyen, mondjuk, *A Da Vinci-kód*. Ott minden mindennel összefügg, és ha az ember nem figyel, nem veszi észre, hogy Dan Brown hol csúsztat három évszázadot, hogy a puzzle-darabok összeilleszkedjenek. A másik fajtára a kedvenc példám Aronofsky *Pi* című filmje. Arról szól, hogy egy fickó kitálal valami képletet, ami megoldja az univerzum titkát, aztán furcsa események történnek. Amikor néztem, azon kezdtem gondolkodni a film kétharmadánál, hogy megtudjuk-e a végére a képletet, az univerzum titkát. Persze, hogy nem tudjuk meg, ezért aztán nagy hiányérzetünk lesz, a sokat ígér, de nem kapunk semmit. Ehhez hasonló a *49-es tétel kiáltása* is, ami a pofánkba röhög a végén, hogy a 49-es tétel kikiáltásánál véget ér a regény. Nyilván, bármennyire összeérnek a kozmoszcseppek a regényben, azért nem mondja meg

a titit. Ha nem akarok nyilvánvaló válaszokat adni, tehát ha nem tudom a világ titkát, akkor viszont el kellennem. A regény pedig elég rendesen elkeni a végén.

Sz. D.: Én ezzel úgy vagyok, hogy ebben a könyvben nagyjából kiderül minden összefüggések kulcsa: a civilizáció spórája, megtermékenyítő magja bejött egy szibériai meteorral, aztán szétterjedt, és ettől gellert kapott mindenki. Ez a magyarázata a huszadik század ugrásszerű művészeti és technikai fejlődésének és talán még a soha nem látott borzalmainak is. Egy külső közreműködő, egy „deus ex machina” a magyarázat mindenre – én ezt érzem ironikusnak, hogy hajlamosak vagyunk ilyen világmagyarázatokra.

K. T.: Igen, csak itt minden feltételes, szóval még ez sem biztos.

Sz. D.: Igen, ez bizonyos szereplők vélekedése, tehát ennyiben nem biztos, de szerintem ez a leghihetőbb magyarázatok közé tartozik azok közül, amelyeket fölkinál a regény. Nyilván több van, én ebbe kapaszkodtam. Tetszett, hogy mennyi invenció, ötlet támogatja és mennyi érv, „összefüggés” támasztja alá ezt a képtelenséget. Mint azok az iskolai retorikai gyakorlatok régen, hogy valami nyilvánvalóan képtelen tételt kell bizonyítani, például, hogy a pápának nyolc lába van. Azzal bizonyítod be, hogy te milyen jó szónok vagy, hogy van annyi invenciód, témából kibontott ötleted, amennyivel megnyered a hallgatóságod.

V. E.: *Tamás az imént hiányérzetének adott hangot. Bennetek maradt-e hiányérzet a könyv olvasása után? Találtak-e elvarratlan szálat? Például még nem is került szóba, hogy a regényben van egy szerelmi szál is. Szerintetek van-e ennek egyáltalán jelentősége? Volt olyan recenzens, aki azt mondta, hogy ez teljesen fölösleges és elhibázott, viszont olyat is olvastam, hogy ettől lett igazán testközeli.*

Sz. D.: Több olvasó is kifogásolta, hogy nem zárulnak le bizonyos cselekményszálak, és ez valóban így van. Az első 120–130 oldalon egymástól nagyon távol tartott cselekményszálak indulnak el, viszonylag rövid fejezetekben, amelyek közt éles vágások vannak...

V. E.: *...mintha novellafüzért olvasnánk.*

Sz. D.: Igen, mintha novellafüzér lenne, és lassan kiderülnek kapcsolatok ezek között. Egyszer Szibériában vagyunk, egyszer Kaliforniában, egyszer Budapesten a hatvanas években, egyszer egy vidéki városban a 70-es években, ami valóban emlékeztet Pécsre. Szóval a külön tartott cselekményszálakban maradnak megválaszolatlan kérdések. A szerelmi szál, amit említettél, szerintem az egyik, ami nyitva marad. Hogy miért orosz származású a főhős szerelme, akit Larisszának hívnak, arra gyaníthatóan lehetne magyarázat, és várjuk a folytatást, ami állítólag készül.

K. T.: Innentől viszont irreleváns minden, amit mondunk. Ha lesz második rész, akkor minden az elsővel kapcsolatos hiányérzetem megoldódhat a második részben. Nekem inkább szerkezeti problémáim vannak a szöveggel. A végét összecsapottnak, kicsit *ad hoc*nak érzem. Néhány történet-szál kevésbé fajsúlyos a többinél. Például talán az egyik legjobban és legélvezetesebben megírt rész a szerelmi szál, de valahogy elsikkad a végére.

A. Cs.: Lehet, hogy praktikusabb lett volna odaírni a végére, hogy „folyt. köv.”. Így viszont nekem is maradt hiányérzetem a lezárás kapcsán: mi történik Kálóval? Mi ez a szonda? Egyáltalán honnan van? Vannak tehát elvarratlan szálok, de ha lesz folytatás, akkor az efféle kritika érvényét veszti.

Még arra akartam visszatérni, hogy a könyv első része, ami 10–15 oldalas részekre van tagolva, szerintem sokkal izgalmasabb, mint a második fele. Rendkívül élvezetes, hogy a könyv nyomozásába úgy vonódunk be, hogy már abban is oldalakon keresztül bizonytalan az olvasó, egyáltalán kiről van szó. Nagyon érdekes még a könyvben, hogy – noha az ember olykor már dühös lesz, hogy megint nem érti, mi történik – nem nagyon maradnak megválaszolatlanul kérdések.

V. E.: *Mikor elvarratlan cselekményszálakról beszélünk – ahogy mondtátok –, mindig lehet*

mentség az, hogy lesz folytatás, viszont ahol ezt semmiképpen nem hozhatjuk fel, azok nem a cselekményszálak, hanem a jellemek. Végig az volt az érzésem, hogy a regény női karakterei kicsit szintelen-szagtalan, nagyon egyszerű szereplők, főként feleségek. Nincs is sok belőlük. Ott van Rendes felesége, és barátjái, Nováké – nekik van némi szerepük (jellemük vagy karakterük nem annyira), de a funkciójuk is leginkább csak annyi, hogy kölcsönösen megcsalják a férjeiket a másikkal, tehát még felcserélhetők is. Ti mit gondoltok a szereplőkről? A jellemekről általában, a női szereplőkről, a főhős jelleméről. Mennyire éreztétek a szereplők kidolgozását egyenletesnek?

K. T.: Szerintem nem csak a nőalakokra jellemző a sematikusság. Majdnem az összes szereplő néhány mondattal leírható figura a regényben. Ez műfaji sajátosság. A Foucault-ingát bizonyára nagyon sokan olvasták. Emlékszünk a szereplőkre? Ott van az elbeszélő, Causabon és mondjuk Belbo, de mit tudunk róluk? Nem a személyiségük érdekes, hanem inkább a funkciójuk, a titok felderítésében betöltött szerepük. Ehhez képest az *Úrérzékeny lelkek* Rendes Ferije sokkal összetettebb figura, de a legtöbb szereplő ugyanígy inkább funkcionális alak.

V. E.: Rendes mellett Novák Feri is nagyon érdekes figura. Őket még gyerekkorukból ismerjük, és később egy számos jellemvonásuk visszaköszön. Nagyon sok szereplőnek kiderülnek a mániái, ezek rengeteg mindent elmondanak róluk. Sok zenerajongó szereplő van. Ezek a mániák gyakran kapcsolódnak más jellemvonásokhoz vagy a szereplők előéletéhez, úgyhogy szerintem általában nem elnagyolt figurákkal van dolgunk.

K. T.: Igen, de ezek inkább úgy funkcionálnak, mint mondjuk az, hogy Poirot-ról tudjuk: hiú és gondosan karbantartja a bajuszát. Novákot gyerekkorában ismerjük meg, majd megtudjuk, hogy megszállott tudós lett, akit beszippant a fekete hús. Ez is tipikus sablon, de a maga műfajában éppen az ilyen sémák teszik a regényt gördülékennyé. Egy ilyen típusú könyv szerintem nem bírna el Anna Kareninákat és Bovarynékat. Kétezer oldal lenne, és nem beszélgetnénk róla, mert nem olvastuk volna el.

V. E.: Viszont vannak szereplők, akik jobban felkeltik az érdeklődést, még jellemfejlődésekkel is találkozunk. Van egy rendőr, aki egyszer csak találkozik valamivel, és onnantól kezdve nagyjából felhagy az addigi életével, elkezd más dolgokkal foglalkozni, nagyon különös érdeklődése van, tehát nem fekete-fehér vagy áttetsző ember.

K. T.: Krimikben meg TV-sorozatokban azért láthattunk már ilyen rendőröket...

Sz. D.: Pontosan ugyanezt akartam válaszolni, amit Tamás, csak még kiegészíteném példákkal. Ahogy a nők nehezen megkülönböztethetők egymástól, úgy például az öregemberek is. Az előbb emlékezetfrissítőként próbáltuk összeszedni, hogy az öregek közül melyikük is Gutmann, Milchstein, Nyíró, Rotter. Ilyenek a neoavantgárd figurák is – a neoavantgárd szubkultúra nagyon fontos szála a regénynek, amiről hosszasan lehetne beszélgetni. Ők is eléggé hasonlítanak egymásra: Hajas, Káló... Van viszont egy másik olvasat is: mivel a szereplők papírfigurák, és minthogy a könyv idézetekből építkezik, könyvtárban írt regény, így nagyon sok szereplőnek van könyvön kívüli karaktere. Nem elvárás a pszichológiai realista jellemzés egy ilyen műfajú regényben, nem ott van a tétje, hanem a kapcsolatok közötti intellektuális játékban – a Borges-hősöknek sincs kifejezetten kimunkált pszichológiai fölépítése, nem azért szeretjük. Van az *Úrérzékeny lelkek*nek olyan karaktere, akinek a „mélysége” az olvasó korábbi olvasmányélményeiben, a fejében lévő háttérkönyvtárban van. A könyv segít is, hogy felismerd, van, hogy odakacsint, és van, hogy megmondja, ki a minta. Ervin Izidorovicsból ráismersz Sinkó Ervinre, és beugrik az, amit róla tudsz, vagy tőle olvastál, vannak tehát efféle inputok. Megjelenik a szövegben Iszaak Babel, Burroughs és Huxley, így amit ezekről a figurákról tudsz, azt magára tudja venni a könyvbeli figura. Ezek az intertextuális „beszállítói” a könyvnek. A pszichológiai jellemzés talán nem banalitás? A nők hasonlítanak egymásra, az öregek hasonlítanak egymásra, és valóban mindenki zenemániás!

A. Cs.: És mindenki bakelitlemezeket hallgat.

Sz. D.: Igen, vagy discmant. Tehát nem arról van szó, hogy azért nem különböztethető meg a karakterek, mert ennyire nem volt fantáziája az írónak. Mindenki zenemániás, mindenki hiperérzékeny a szagokra, a legtöbben találkoznak rovarokkal (fülbemászó pottyán ki a könyv lapjai közül az első oldalon, Nyírónél csótányok szaladgálnak, ezek a csótányok nyilvánvalóan a *Meztelen ebédből* masíroztak át ebbe a könyvbe), mind állandó elemek, amelyek több szereplőre jellemzők. A lényeg az, hogy szerintem a hallás és a szaglás az úrerzékenységgel van kapcsolatban...

K. T.: Szerintem is. Ezért zenemániás mindenki – Bachot így hozza össze Chet Bakerrel.

Sz. D.: A valóságos, tapasztalati világunkban, a racionalitás szintjén elfogadja az olvasó, hogy vannak különösen szenzibilis emberek. Ezt csak egy kicsit kell meghosszabbítani az „úrerzékenység”, a telepatikus képességek felé: akik gombát szagoltak, tudnak egymásról ezer kilométer távolságból. El kell fogadnod és át kell lépned a realista mű és a science-fiction közötti határt.

K. T.: A női szereplőket nem tudom, megvédjem-e. Ez is a műfaji kódok szerint működik. Korábban emlegettem azt a részt, amikor Rendes Feri Philip Marlowe-ként ül az üvegházban, és izzad. Később megjelenik Larissza figurája. Azt várjuk, hogy ha már itt vagyunk egy noire-ban, jön a végzet asszonya – aztán jön is, meg nem is. Ezt is lehet úgy értelmezni, hogy a regény rájátszik a műfaji kódokra, és néha leüti a labdákat, néha nem. Ennyiben a női szereplőkkel sincs baj: ha nem hús-vér figurákként, hanem műfaji utalás-sókként olvassuk őket, akkor teljesen a helyükön vannak.

A. Cs.: Ugyanúgy, ahogy Szabó is egy hard-boiled detektív figura. Hozzá kapcsolódik az önreflexív kiszólás, hogy „Szabó unta már, hogy mindenki olyan átkozottul olvasott lett”. Őket tényleg sablonkarakterekként kell kezelni, és ez az egész szöveg ironikus jellegének a része.

K. T.: Szabóval kapcsolatban az egyik kedvenc jelenetem az volt, amikor valamelyik öreg szereplőhöz ellátogat egy elmegyógyintézetbe, és ott összeszólalkozik a főorvossal. A doktor mellett ott van egy nagydarab ápoló. Ki akarják dobni Szabót, mire ő azon kezd morfondírozni, hogy persze meg tudná védeni magát, de nem akar itt gyilkolni, mert botrány lenne – ez a klisék netovábbja: a szocialista rendőr, aki karatebajnok.

V. E.: *Van olyan irodalmi hagyomány, amibe illeszkedik ez a mű? – eltekintve a rengeteg intertextustól, amelyekbe beágyazódik. Kritikusai sok mindent emlegettek, ahogy mi is a beszélgetés során; Ecót sokszor, még A Da Vinci-kód is előkerült, van olyan recenzió, aki Bulgakov stílusához hasonlította az Úrerzékeny lelkeket.*

K. T.: Számomra nagyon érdekes volt annak az irodalmi hagyománynak mozgósítása, amit nem szoktak gyakran felhasználni: a sci-fi hagyomány. Van egy könyvünk, ami ezt a nagyon szubkulturális és kissé lenézett, elfelejtett műfajt, amivel sokan úgy vagyunk, hogy olvastuk-olvassuk, de nem szívesen beszélünk róla, vállalja. Nagyon érdekesen működteti ezt, és nagyon sajátosan köti azokhoz a sokkal mainstreamebb dolgokhoz, amelyek ott vannak a regényben, illetve azokhoz, amelyeket a szerző munkásságát ismerve várunk is. Például tudjuk, hogy előbb-utóbb elő fog kerülni Hajas Tibor. Arra viszont nem feltétlenül számítunk, hogy fel fog bukkanni, mondjuk, *A Dúne*.

Sz. D.: Két dolgot említenék még. Az egyik, hogy ez az ezotériával és misztikával teli anyag rengeteg hibára ad lehetőséget. Ezt az anyagot viszont végig nagyon racionális nyelv közvetíti, amelyben nincs semmi csúsztatás, hókuszpókusz. Ha mégis van, például az *összeérő kozmoszcseppek*, amit idéztünk is, az kacsintás, ironikus reflexió. Azért idéztük, mert jó, humoros a stílusa. A másik ez, a stílus, hogy vannak jó kiszólások, *bonmot*-k, pontos, ironikus leírások. Ilyen a törekvő-igyekvő, cserebogárszerű autó, vagy a jelenet, mikor bemegy a nagykamasz a fiú végébe, lehajol az alsósokhoz méretezett tükrőhöz, és hátranyalja a séróját. Nem szeretném, ha azt a benyomást keltenénk ezzel a beszélgetéssel, hogy az *Úrerzékeny lelkek* teljesen papírgaluska könyv, ami kizárólag iro-

dalmároknak szól irodalomról és popkultúráról. Nem, ez irodalmi mű. Nagyon szerethető, nagyon jól láttat, bele lehet merülni. Emellett nem véletlenül tűnik fel a *Jelenések könyve* vagy Flaubert-től a *Szent Antal megkísértése* – van mélysége is, vannak elborzasztó jelenei. Előfordul, hogy kinyitsz egy ajtót, ahova nem akarsz többet bemenni, mert olyat láttál meg. Nem holmi olcsó játékszerről beszélgetünk, hanem komoly regényről, csak az intellektuális kalandozás-jellegéről könnyebb beszélni.

A. Cs.: Teljesen egyetértek. A műfaji kérdéshez visszatérve, könnyű felismerni benne a sci-fitől kezdve a hard-boiled detektívtörténeteken keresztül a különböző filmes műfajokig sok mindent. Viszont vannak kifejezetten erős részei a regénynek, amelyek nem ebből a szempontból érdekesek, például a Larissza–Rendes-szál. Vannak olyan leírások, akár korrajzok, amelyekben nem csak arról van szó, hogy ez öncélú játék lenne a formai hagyományokkal, mégis ez a legdominánsabb vonala. Bár Umberto Eco modellje alapján ennek a regénynek a mintaolvasója bizonyos értelemben maga a második szintű mintaolvasó, vagyis az az elemző olvasó, aki értelmezni és „megfejtetni” akarja a regényt, de azok számára is élvezhető a szöveg, akik nem szeretnék ennyire mélyen belemerülni.

K. T.: Vagy szakszerűen olvasó lesz, miközben olvassa.

A. Cs.: Igen, be tud vonni úgy, hogy nekiálljunk nyomozni.